

Hagyományőrzés és tudomány

A beszélgetést vezette:

Somogyvári Virág (tudományos segédmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, Budapest)

Beszélgetőtársak:

Bálint Csaba (régész, Dobó István Vármúzeum, Eger, Norde Gard hagyományőrző csapat)

Bolya Mátyás (egyetemi docens, zenész, népzene kutató, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem – Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Zene-tudományi Intézet, Budapest)

Sáfár Benedek (nyereg- és bőrmívesmester)

S. V.: *A Látkép 2021 – Művészettörténeti Fesztivál* keretein belül megrendezett *Hagyományőrzés és tudomány* című beszélgetés alapötletét tulajdonképpen saját tapasztalat adta. A késő középkori csontnyergek kutatása során szembesültem azzal, hogy számos kérdés merül fel, amelyek túllépnek a tudományosság keretein, és amelyekre az írásos és képi források sem adnak választ. Ezek a kérdések az én kutatásomban elsősorban a csontnyergek funkcionalitására, használatára vonatkoztak. Ennek hatására fordultam olyan történelminyereg-készítő mesterekhez, akik nemcsak megalkotják, de használják is az általuk készített lószerszámokat. Így a velük való konzultációk során bizonyossá vált számomra, hogy a tapasztalati úton szerzett tudás új eredményekkel szolgálhat, és ehhez elengedhetetlen a kézművesekkel, hagyományőrzőkkel való együttműködés. Ezzel egy időben azonban azzal is szembesültem, hogy tudományos körökben ritka az ilyen kooperáció, sőt, bár fókuszpontjuk sok esetben ugyanaz, legtöbbször mély szakadék tátong a hagyományőrzők, a kézművesek és a tudományos kutatók között. Beszélgetésünk témája ezt a problémakört járta körül. A beszélgetés résztvevőinek felkérésekor fő szempont volt, hogy a témakört több perspektívából megközelítve tárgyaljuk, minél színesebb képet adva. Így a kerekasztal résztvevői is a bölcsészettudomány, hagyományőrzés és kézművesség különböző területeiről jöttek.

Bálint Csaba az egeri Dobó István Vármúzeum régésze. 2015-ben szerezte mesterszakos diplomáját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Képzése során az őskor és a népvándorláskor régészetére szakosodott, fő kutatási területe a paleolitikum. Hagyományőrzéssel, vagy pontosabban „történelmi újrajátszással” 2011 óta foglalkozik a budapesti központú Norde Gard, más néven az Északi Gárda csapat tagjaként.

Somogyvári Virág, Bálint Csaba, Sáfár Benedek, Bolya Mátyás

A csoport történelmi fesztiválokon és múzeumi rendezvényeken igyekszik bemutatni több korszak, elsősorban a 10–11. századi skandináviai eredetű népek, a 6–7. századi gepidák és langobárdok, ritkábban pedig az 1–2. századi, Kárpát-medencében élt germán népek viseleteit, anyagi kultúráját, életmódjának bizonyos aspektusait, valamint harcmódorát.

Bolya Mátyás családjának muzikusai hatására gyermekkorától zenél népi és történelmi pengetős hangszereken. A magyar népzene sok oldalról járja körül, de foglalkozik más népek, valamint régebbi korok zenéjével is. Művészi tevékenysége mellett részt vesz a tudományos életben és az oktatásban is: 2003-tól a Zenetudományi Intézet munkatársa, 2015-től pedig kutatóként vezette a Népzene- és Néptáncutató Osztály és Archívum Népzenei Archívum részlegét. 2022-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének vezetője. A tudományos publikációk mellett szakíróként is tevékenykedik, rendszeresen ír Budapest vezető koncerthelyszínei számára. Írásaiban és előadásaiban olyan kérdésekre keresi a választ, amelyek a szűk szakmán kívül is érdeklődésre tarthatnak számot, és az előadóművészet, az oktatás és a tudomány területén egyaránt hasznosulhatnak.

Sáfár Benedek nyereg- és bőrművesmester, a Népművészet Ifjú Mestere. A szíjgyártó-nyerges mesterséget pályakezdők speciális szakiskolájában tanulta. Különböző mesterek mellett tanult fafaragást, ácsolást, cipészetet, könyvkötészetet, tokkészítést, bőrkikészítést és hagyományos népi bőrcserző technikákat. Fő tevékenységi köre történelmi nyergék készítése hagyományos technikával. Mivel ilyen irányú szakoktatás nem létezik se Magyarországon, se külföldön, a történelminyereg-készítést több szakma „összeolvasztásával” és önképzéssel tanulta meg. A régmúlt korokat nemcsak bizonyos események alkalmával, hanem egész életvitelében, mindennapjaiban éli meg: erdőben él a családjával, és önfenntartó módon igyekszik kísérleti régészeti eszközökkel reprodukálni és használni a tárgyakat.

Az interjú a fesztivál kötetlen beszélgetésének írott lenyomata.

- S. V.: Kezdjük beszélgetésünket fogalomtisztázással. Mit értünk ma hagyományörzés kifejezés alatt?
- B. M.: Megpróbálok kibújni a rögtönzött definícióalkotás alól egy történettel. Az ezredforduló környékén lemezt adtunk ki, és éppen a borítószöveggel küzdöttem. Azt a látszólagos ellentmondást akartam feloldani, hogy a hagyományban kikristályosodott népzenei anyaggal városi értelmiségiként, a magyar táncházmozgalom harmadik generációjaként foglalkozunk, ezért óhatatlanul megjelennek a hagyományörzés mellett az egyéni zenei ambíciók is. Ma már látom, hogy ez valójában nem ellentmondás, de abban az életszakaszban fontos volt elhelyezni magamat a pályán – vagy legalább megpróbálni azt. Tehát ezzel a dilemmával léptem be a kiadónk (Etnofon) vezetőjéhez, Kiss Ferenchez, aki mosolyogva szállította a megoldást:
- Ó, ez nem ilyen bonyolult kérdés! – mondta. – Tegnap éppen egy pályázatot írtam, és véletlenül elgépeltem egy betűt, így született meg a megoldás: *hagyományŐRZÉS* helyett *hagyományÉRZÉS*-t írtam. – Továbbgörgettem a gondolatot, és a következő lemezünkre már ez került: *hagyományÉRZŐ* és *ismeretERJESZTŐ* sorozat. Tudom, hogy ez a művész válasza a tudós kérdésre, de azért szemléletes.
- B. Cs.: Szeretném először is tisztázni az általam végzett tevékenység fogalmát. Elterjedt neve ugyebár a hagyományörzés, amelyet gyakorlatilag az összes történelmi kor megjelenítésére rá szoktak illeszteni, azonban ez egy hibás kifejezés, hiszen a neve alapján még most is létező hagyományokat próbálunk meg életben tartani. Valójában ez így nem igaz, hiszen mi a régmúlt történelmi korszakokat próbáljuk feleleveníteni, olyan jellegzetességeket, szokásokat, tárgyakat bemutatni, amelyek már hosszú ideje nincsenek használatban. Így sokkal szerencsésebb ebből a szempontból az angol kifejezés (*historical reenactment*) alapján történelmi újrajátszásnak hívni.
- S. B.: Az angolról fordított újrajátszás kifejezés valóban jobban fedi a valóságot a hagyományörzéssel szemben. Például 8. századi lovas technikákat nem „hagyományörzünk”, sokkal inkább „újrajátszunk”. A tevékenység nem őrzése a hagyománynak, hanem felélesztése. A mögöttünk lévő történelmi háttérrel egyébként is nagyon kevés hagyomány maradt élő. Lehet hagyományt teremteni és felélesztetni, de szerintem is az újrajátszás kifejezés az, ami jobban illik a Magyarországon általánosan hagyományörzésnek hívott tevékenységre.
- S. V.: Valamilyen szinten mindnyájan érintettek vagytok a régi korok reprodukálásában, újjáélesztésében vagy újraalkotásában. Mi volt a személyes indítatók ebben?
- S. B.: Óvodáskoromtól lovagolok, ennek kapcsán kezdett érdekelni a lószerszámkészítés. Ezenkívül gyerekkoromban hozzájutottam bőrközhöz és prémekhez. Ezeknek a szaga és tapintása meghatározó volt, és jelentősen hozzájárult, hogy később ezzel foglalkozzam életvitelszerűen. Aztán később, már bőrművesként több felkérést is kaptam hagyományörző csapatoktól, hogy csináljak nekik középkori cipőket, viseletkiegészítőket, és néha beálltam közéjük verekedni is. Az egyik ilyen csapattal edzésekre is jártam, és beszippantott a hagyományörző világ. Bár már nem vagyok tagja egy ilyen társaságnak

sem, kézművesként megmaradtam a jobbára középkori rekonstrukciók, viseletkiegészítők, lószerszámok készítésénél. Feleségem, Viki pedig faze-kas, jelenleg középkori kályhacsempéket készít, így tevékenységünk családi manufaktúrává nőtte ki magát.

B. Cs.: Mindig is lenyűgözött, és rajongtam a történelem iránt, azon belül pedig azok a korszakok érdekeltek legjobban, amikről kevesebb információ áll rendelkezésre, és az iskolai oktatás során is csak kevés szó esik: az őskor és népvándorlási korok. Ezért választottam mind a szakmámnak, mind pedig a hobbimnak olyasmit, ami a lehető legközelebb hoz a múlthoz. Mindkettő persze más aspektusból teszi ezt, de az egyik nagy hatással van a másikra. Míg a régészet a feltárásokon keresztül a legközvetlenebb találkozás a múltbeli társadalmak nyomaival, a történelmi újrajátszás egy lehetséges, kifejezetten interaktív módja ezen társadalmak megjelenítésének és a múlt felelevenítésének.

Egyébként személyesen a történelmi újrajátszással először olyan tizenegy-tizenkét éves koromban találkoztam, amikor a bátyám, Bálint Ferenc (aki most a budapesti Hadtörténelmi Múzeum történésze) belépett a komáromi központú Legio Brigetio nevű egyesületbe, amely a császárkori római legionáriusok életét és harcmódorát hivatott bemutatni. Fellépéseiken látogatóként találkoztam először saját jelenlegi csapatom, a Norde Gard elődjével, a ma is létező SAGA Egyesülettel, amelynek a tagjai akkor a rómaiak helyi ellenségeit, a különféle germán eredetű „barbár” népeket jelenítették meg. Akkor a bemutatójuk nagyon megfogott és elhatároztam, hogy csatlakozom hozzájuk.

B. M.: Az én utam elég egyedi, hiszen gyakorló népzeneesként kezdtem, majd ez teljesedett ki a későbbiek során; ma már kutatóként és egyetemi oktatóként a népzene felhasználásának számos területét láthatom egyszerre. A népzene különösen alkalmas arra, hogy régi korok zenei gyakorlatáról gondolkodjunk elméletben és gyakorlatban egyaránt, hiszen – ellentétben a klasszikus európai műzenei repertoárral – itt a különböző stílusrétegek nem váltják egymást, hanem együtt élnek. Esetemben a személyes ösztönös vonzalom érett tudományos érdeklődéssé. E kettő csodálatosan kiegészíti és kölcsönösen segíti egymást a mindennapi munka során, és különleges szemléletformálásra adott lehetőséget.

S. V.: Az újrajátszás, hagyományőrzés kapcsán adódik a tudományosan megválaszolniak tűnő kérdés, azaz, hogy reprodukálható-e a múlt.

B. Cs.: Attól függ, hogy milyen szempontból. Szigorú értelemben véve nem, hiszen ahogy a szóban benne van a jelentés is, a múlt elmúlt. Ha a történelmi újrajátszáson belüli megjelenítésről beszélünk, akkor természetesen törekedhetünk arra, hogy minél pontosabban visszaadjuk a történelem iránt érdeklődőknek. Persze ez számos akadályba ütközik, hiszen általános szabály, hogyha a jelentől minél távolabbi korszakot szeretnénk bemutatni, annál kevesebb információ áll rendelkezésünkre. Tehát például egy első világháborúval foglalkozó történelmi újrajátszó sokkal teljesebb képet fog tudni bemutatni egy korabeli katonáról, mint egy honfoglaláskort bemutató a 10. századi magyar harcosról. Igaz, bizonyos esetekben ez attól is függ, hogy az adott korszak emberei mennyi információt hagytak hátra önmagukról

(ebből a szempontból nagy jelentőséggel bír, hogy rendelkeztek-e saját írásbeliséggel vagy készítettek-e képi ábrázolásokat önmagukról), hiszen hiába létezett később a Gepida Királyság, mint a Római Birodalom, sokkal kevesebbet tudunk az előbbiről, mint az utóbbiról.

Tehát a fenti kivételektől eltekintve sajnos minél régebbre nézünk vissza, annál több olyan aspektusa van az emberi életnek, amiről legjobb esetben csak találgatni tudunk. Persze ilyen téren sokszor találkozunk nézeteltérésekkel, hiszen addig, amíg egyesek a történelmi újrájátszás során ragaszkodnak hozzá, hogy csak olyan tárgyakat és viseleti elemeket mutathatunk be, amelyekről biztos ismereteink vannak, hogy abban az időszakban és azon a területen léteztek, akkor olykor kissé hiányos képet kapunk. Szóval összességében azt mondanám, hogy a múlt teljesen nem reprodukálható, de bizonyos részeit meglehetősen jól vissza tudjuk adni vizuálisan.

- S. B.: A múlt bizonyos mértékig reprodukálható, egyébként meg nem, és hála istennek, hogy nem. Számos attitűd reprodukálható, a természeti megoldásoktól a kézimunkáig, de nem feltétlenül előnyös, ha a boszorkányüldözéstől a keresztes hadjáratokig teljes egészében mindent reprodukálunk. Rengeteg orvosi vívmány létezik, amely nélkül meghaltunk volna, gondoljunk csak a tetanuszoltásra, de fogorvos nélkül sem élhetünk. A múlt tehát bár reprodukálható, de nem érdemes, és nem is lehet cél. Kislányunk, Boróka például majdnem kiszúrta a szemét, és ha nincs szemorvos, megvakul. Vannak kísérletek a múlt teljes körű reprodukálására, mint például az amishoknál, de úgy gondolom, orvosi segítséget ők is igénybe vesznek, ha az életük függ tőle.
- B. M.: Ez az ezerdolláros kérdés, amelyre generációk keresték/keresik a választ, és minden generáció kialakította a saját narratíváját. Talán kijelenthető, hogy ösztönös emberi vágy, hogy megismerjük a múltat. A múlt megismerésének egyik nagyon tisztességes és hiteles módja, ha megpróbáljuk reprodukálni; ez az a terület, ahol az elmélet és a gyakorlat találkozhat. A tudomány történetének hajnalán azt gondolták a kutatók, hogy egyszerűen össze kell gyűjteni minden adatot egy adott korból származó jelenségről, leírni azokat, és kész is vagyunk, ez az egyedüli út a megértéshez. Azóta sokat változott ez a szemlélet, hiszen vannak új módszerek, az interdiszciplináris kutatások a határterületeken számos eredményt hoztak, ma pedig már a hálózatos gondolkodás és a hatalmas mennyiségű adat feldolgozása, a mesterséges intelligencia segítsége ígér új utakat. Ennek ellenére a múlt egy része mindig láthatatlan marad, de ez nem is baj. A lényeg, hogy mit üzen a ma emberének, tud-e üzeni, képes-e kapcsolódni az éppen aktuális kultúrahordozó társadalmi réteghez. Kérdések mindig is lesznek; a 16. századi minta alapján készült teljesen korhű reneszánsz lantomon például az úrkutatás legújabb eredményeit felhasználó fejlesztés eredménye, a rendkívül felhasználóbarát, jól hangolható műbél húr van. Ezek a tények vajon megnyitják vagy bezárják a múlt megismerésének kapuját?
- S. V.: Véleményetek szerint kinek szól a hagyományőrzés/történelmi újrájátszás?
- B. Cs.: Hivatalosan a közönségnek, de valójában inkább önmagunknak, a történelmi újrájátszók közösségének. A közönség szempontjából azért lehet fontos, mert a kötelező iskolai történelemoktatáson túl, amely nagyon rit-

kán vizuális, a legtöbb ember csak a történelmi játékfilmek keretein belül találkozik a múlttal. Ez sajnálatos, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a legtöbb produkció, mint például *A rettenthetetlen* vagy régi vesszőparipám, a *Vikingek* tévésorozat meglehetősen hiteltelen, nem sok dolgot fogadtak meg a stáblistában jelzett történelmi szakértő tanácsaiból. A játékfilmek után persze még ott vannak a dokumentumfilmek is, de sajnos azokban is nagyon sokszor van kivetnivaló, ha az anyagi kultúra megjelenítéséről van szó. Természetesen a történelmi újrajátszó csapatok között is vannak minőségbeli különbségek, ami a hitelességet illeti, de azt biztosan tudom állítani, hogy nagy eséllyel egy-egy, főleg múzeumok által szervezett történelmi rendezvényen vagy fesztiválon a látogató sokkal pontosabb betekintést fog nyerni a múltba, mint ha megnéz egy filmet vagy egy sorozatot.

A közösség szempontjából azért mondanám, hogy talán inkább nekünk szól jobban, hiszen gyakran ezek a rendezvények szoktak lenni az első számú helyszínei a kellemes, jó hangulatú, sokszor építő jellegű baráti találkozásoknak. Valljuk be, ezek a csapatok mégiscsak baráti társaságok, akik a történelmi újrajátszást nemcsak hasznos, oktatási és szórakoztató tevékenységként élik meg, hanem kikapcsolódásként, aktív pihenésként, amelynek része a testmozgás, ismerkedés, mulatozás. Ha nem így lenne, akkor nem csinálnánk.

S. B.: Mindenkinek szól, mert részben ismeretterjesztő célokat, részben tudományos célokat szolgál (kísérleti régészet), részben zárt körű buli, és mindenki más-más mélységig éli meg. Tőlem részben hagyományörzők, részben múzeumok rendelnek rekonstrukciókat. Laikus civilek ritkán, de vásárban néha kívülállók is megszeretik ezt a formavilágot. Feltámad az igény, hogy egy már elfelejtett formakincset visszahozzunk az életükbe.

B. M.: Ez nagyon összetett kérdés, mert a kulturális színtér rendkívül színes, és a hagyományörzéssel felhozott új témák különböző rétegeket szólíthatnak meg. Ezeknek a rétegeknek eltérőek a céljaik, a kultúrafogyasztási szokásaik, a szintetizáló erejük és az innovációs potenciáljuk. Erre a kérdésre születtek már érvényes válaszok, talán a leghitelesebb a néprajz területéről érkezett. A hagyományhasználat különböző jelenségeit a néprajzi szakirodalom a folklorizmus fogalmával határozta meg. Bíró Zoltán egy tanulmányában a folklorizmus négy alaptípusát különíti el: a tudományos folklorizmus, a reprezentációs folklorizmus, a mindennapi folklorizmus és a művészi folklorizmus típusát.¹ Tudatosítanunk kell, hogy ugyanaz a szereplő máshogy viselkedik, ha különböző színterekre készít szellemi/tárgyi terméket. A népzene különösen nehéz helyzetben van, mert gyakran összeosódnak ezek a színterek: ha egy kiállításmegnyitón szólal meg, akkor az reprezentációs folklorizmus, hiszen a népzene szimbólumként jeleníti meg a társadalom által hozzákapcsolt jelentéstartalmat, és ez teljesen háttérbe szorítja az előadót. Ha egy színpadi produkció kapcsán kérünk számon népzenei hitelességet, akkor a tudományos folklorizmus téved át a művészi folklorizmus területére. Sándor Ildikó egészítette ki ezt a gondolatot a folklorizmus ötödik fajtájával, ez pedig a pedagógiai folklorizmus, vagyis a folklór didaktikai célú és szerkezetű felhasználása; esetünkben ez

1 *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. BÍRÓ Zoltán–GAGYI József–PÉNTÉK János. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1987. 33–44.

az intézményesült népzeneoktatás.² Úgy gondolom, hogy ezzel a gondolati modellel elég jól el lehet helyezni a hagyományőrzést éltető réteget és a közönségét egyaránt.

- S. V.: Mi a célja, egyáltalán van-e célja a hagyományőrzésnek/történelmi újrajátszásnak? Mennyire van tudományos, közösségformáló vagy egyszerűen kikapcsolódási célja?
- B. Cs.: Nagyjából az előző kérdésben erre választ is adtam. Közösségformáló és kikapcsolódási célja egyértelműen van. Tudományos céljának inkább a tudomány népszerűsítését mondanám, hiszen (szerencsés esetben) a történet- és régészettudomány eredményeit használják fel a történelmi újrajátszók, hogy megjelenítsenek egy-egy korszakot.
- S. B.: Amikor részt veszek bármilyen rendezvényen – legyen az népművészeti vásár, vagy hagyományőrző találkozó –, én általában bemutatózom. Amikor az emberek odajönnek hozzám beszélgetni, a legváltozatosabb témák jönnek elő. Egyrészt kérdezgetnek a tárgyról, és azt szeretnék megtudni, hogy mire használták. Ilyenkor ismeretterjesztő céllal beszélgetnek – de ez csak a felszín. Ugyanakkor van olyan is, hogy valakinek a személyes magánéleti kríziseihez lyukadunk ki. Az én gondolkodásomat a hagyományőrző kézműves életforma alakította, és ilyenkor tulajdonképpen az én hagyományőrző szűrőmon keresztül világítom meg a problémájukat, és így tudok az emberekkel beszélgetni, és hozzájuk az én „régimódi” gondolkodásommal eljutni, ami lelassítja őket is, és közelebb hozza a klasszikus gondolkodásmódomhoz. Nekem ezt jelenti a hagyományőrzés a publikum felé. És van közösségformáló ereje, de én nem vagyok nagyon közösségi ember. Mások összejárnak, de ez nem én vagyok. Mi a gyerekeknél terén ültetjük át életünkbe a régi korok szemléletmódját, ebből adódóan a gyerekeink magántanulók, pásztorkodnak, segítenek, tehát mondhatjuk, hogy egész életünket áthatja ez a gondolkodás.
- B. M.: Úgy gondolom, hogy ezek a célok jelen lehetnek egy időben, hatásuk egyszerre jelenik meg. Both Miklós, a Hagyományok Háza új főigazgatója így foglalta össze ezt a jelenséget: „A népművészetre épülő revival mozgalmak résztvevői jól körülhatárolható csoportokat alkotnak eltérő eszközökkel, célokkal és érdekekkel. Ezek a típusok a kutatók, az előadók és a szervezők. A kutatók a tudomány módszertanának segítségével ismertették meg a városi emberekkel a jellemzően falvakban még élő népművészetet. Fontos megértenünk, hogy e szakemberek szándéka eredetileg nem az volt, hogy a városiak megtanulják a kutatásuk tárgyát. A második típus az előadó, aki a tudományos eredményeket felhasználva megtanulja és előadja a folklórelemeket, például zenészként, táncosként vagy mesemondóként. A harmadik típus pedig a szervező, aki népművészettel foglalkozó kiadó-

---

2 Sándor Ildikó *A Hagyományok Háza népművészet és néphagyomány koncepciója* című előadása a *Konstrukció, rekonstrukció, adaptáció. Alkalmazott néprajzi konferencián*. Budapest, Hagyományok Háza, 2022. január 20.

kat, fesztiválokat, klubokat, szervezeteket működtet. Jól érzékelhető, hogy a három típus gyakran mást gondol a népművészetről, az így kialakuló érdekellentét természetesen módon lett a rendszer része.”³

S. V.: Létezik-e szakadék, ellentét hagyományőrzők és tudományos kutatók között?

B. Cs.: Én inkább úgy mondanám, hogy más ember a történelmi újrájátszó, és más ember a tudományos kutató. Persze én itt most meghasadhatok, mert kettő vagyok egy személyben, de így talán jobban rálátok a különbségekre is. Mindkettőnek más a célja. A történelmi újrájátszó azért dolgozik, hogy felelevenítse és megjelenítse a múltat, míg a kutatónak az a célja, hogy tudományos problémákra találja meg a választ. Az újrájátszó később ezeket az eredményeket tudja beépíteni a tevékenységébe.

Egy nagyon fontos különbségtételt azonban leszögeznék. A régészet egy szigorú, törvények által szabályozott tudomány, amit nem végezhet bárki, ehhez képest a történelmi újrájátszás egy oktatási és szórakoztatási tevékenység, amelynek a keretei sokkal lazábbak, nincsen megkötve, hogy ki csinálhatja, és ebből kifolyólag nincs is olyan központi szervezet, amely szabályozná, és a törvények is csak bizonyos részeire vonatkoznak (például a fegyverhasználatra).

S. B.: Mivel mi a történelmi ruhákat magunk varrjuk meg és hordjuk is, olyan kritikák merülhetnek fel tudományos szakemberektől, hogy mivel nem lelet alapján és nem abból az anyagból, nem olyan cérnából, nem olyan öltéssel készül a ruha, mint az „eredeti”, így már nem felel meg a tudományos elvárásoknak. Ennek részben igazat adok, de ezek a szórszálhasogató szempontok eltörpülnek amellet, hogy egész kevesen csinálják azt, hogy ezeket a tárgyakat felkutatják, előállítják, elhasználgják és beépítik az így szerzett tapasztalatokat a további munkába. Nekem személyesen is volt ütközésem tudományos háttérű emberrel, és többször hallottam más kézművesektől is, hogy eredményeiket nem veszik tudomásul a kutatók. De sok pozitív tapasztalatom is van: volt, hogy bementem múzeumi raktárba, ahol nemcsak elém öntötték a bőrhulladékot, de el is mondhattam a véleményemet a tapasztalataim alapján az anyagról, amit egy régész-restaurátor nem gondol, mert nem járatos ilyen tárgyak készítésében és használatában.

Mindezekon túl mostanra kialakult egy olyan igényes hagyományőrző réteg, amely mögött alkalmasint erősebb anyagi háttér áll, mint az államilag fenntartott múzeumok vagy kutatóintézetek mögött; ilyenformán a hagyományőrzés (vagy nevezzük inkább történelmi újrájátszásnak) amolyan mecenatúra szerepet is betölthet azáltal, hogy egy-egy (hangsúlyozom igényes és elhivatott) hagyományőrző vagy újrájátszó csapatnak lehetősége van/volna rá, hogy valóban hiteles, mind anyagában, mint kinézetében, mind készítéstechnikájában az eredetiekkel megegyező tárgyakat készíttessenek, és az ezzel járó kutató- stb. munkát megfinanszírozzák. Ennek a szemléletnek az általánossá válása a tudományos világgal való nyílt információcserével együtt hallatlanul nagyot lendítene a múlt feltérképezésén. Sajnos azonban a mai gyakorlat még mindig az, hogy egy megrendelt tárgy értékét az effektív anyagköltségben és az előállítási órábérben határozzuk meg.

3 BOTH Miklós: Rendszerszintű sikerekre van szükség. Szilvay Gergely interjúja. *Mandiner*, 2021. november 16., https://mandiner.hu/cikk/20211110_rendszerszintu_sikerekre_van_szukseg (utolsó letöltés: 2022. május 10.).

- B. M.: Azt tapasztalom, hogy egyre több határterületi ember jelenik meg a szakmában, és ez nagyon jó. Az eltérő területek eltérő módon gyűjtenek adatot. Az így keletkező új tapasztalatok megőrzéséhez – maradvány a kérdés hasonlatánál – éppen hogy hidakra van szükség. A tudományos eszköztár alkalmas lehet arra, hogy egy hagyományőrző tapasztalatait rögzítse. Miben különbözik egy középkori életmódot a gyakorlatban alkalmazó „kortárs kutató” tevékenységének dokumentálása Bartók népzene gyűjtésétől? Csupán egy kis revízióra van szükség azzal kapcsolatban, hogy mit tekintünk érvényes bemeneti információnak.
- S. V.: Juthat-e hasonló vagy komolyabb eredményre a nem tudományos képzettséggel rendelkező, csupán tapasztalati úton dolgozó kézműves, mint a tudós?
- S. B.: Más eredményre juthat. Én mint kézműves nem tudok elindulni a régész nélkül. Ő pedig a lyukas bőrről nem találja ki egy kézműves nélkül, hogy mi mire utalhat. A kettőnek egymást kellene kiegészítenie. Amíg nem létezett hagyományőrzés és kísérleti régészet, egészen elszállt elméletek terjedtek el arról, hogy hogy nézett ki egy múltbeli tárgy és mire használták, mert az asztal mögött próbálták kitalálni. Mára sokat javult a helyzet, bár még mindig vannak olyanok, akik ragaszkodnak a „privilegizált” helyzetükhöz, mert ők ülnek a „tudomány fellegvárában”, de elég sokan vannak olyanok is, akik nyitnak a kézművesek felé.
- B. M.: Meggyőződésem, hogy igen. A megismerésnek számtalan útja van, a kérdés sokkal inkább az, hogy ezek az eredmények hogyan jutnak be a kulturális vérkeringésbe. A kutatók ismerik ezeket az utakat, a dokumentáció–feldolgozás–publikáció hármasságát, a kézműves pedig új nézőpontokat tud adni. Számomra ebből egyértelműen következik, hogy a jövő nem a magányos alkotóké, hanem a kutatócsoportoké.
- B. Cs.: Ennél a kérdésnél szeretném megemlíteni a kísérleti régészet fogalmát, amelyet sajnos sokan, főleg a tudományos háttérrel nem rendelkező újrajátszók és kézművesek szoktak félreértelmezni. Ha az újrajátszó hiteles 5. századi viseletben issza a bort a Murga típusú korsóból, az még nem lesz kísérleti régészet. Ettől függetlenül igen, mindenképpen tudnak olyan eredményekre jutni, amelyek megállják a helyüket a publikációkban, ám ahogy fent említettem, ezeknek a tudományos problémákra kell választ adniuk a kutatás szabályait alkalmazva. A kísérleti régészet során többnyire egy-egy konkrét régészeti jelenség kialakulásának folyamatára vagyunk kíváncsiak, és szükség van rá, hogy az általunk végzett folyamat dokumentálva legyen és hogy ellenőrizhető, kontrollált körülmények között történjen. Egy-egy adott technológiával foglalkozó kézműves tapasztalata döntő lehet a kísérleti régészeti kutatások során, és olyan dolgokra is fel tudja hívni a tudós figyelmét, amire az akár nem is gondolt korábban. Ez az eredményt is nagyban tudja befolyásolni. Mindenképpen szükség van azonban a tudományos szemléletmódra. A legszerencsésebbnek én azt tartom, ha a kutató és a kézműves összedolgozva, egymást segítve találja meg a válaszokat a kísérleti régészet kérdéseire.
- S. V.: Mi a különbség a külföldi és a hazai hagyományőrzők/történelmi újrajátszók között?

- B. M.: Ebben a témában csak óvatosan tudok nyilatkozni, mert kevés a tapasztalatom. Az az érzésem, hogy Magyarországon gyakrabban tévedünk ideológiai zsákutcákba. Ezek a felesleges körök átszínezik a tényeket, lehetetlenné téve a korábban említett, egymást kölcsönösen gazdagító csapatmunkát.
- B. Cs.: Talán a színvonalbeli különbségek, amelyek a leginkább tetten érhetők, de ezt is országa válogatja. Magyarországon sajnos elég sok az olyan csapat, amelyik ahhoz képest, hogy egy bizonyos korszakot képvisel, sokszor teljesen anakronisztikus felszerelési elemeket mutat be, arról nem is beszélve, hogy gyakran modern, műbőr és műszálas anyagokból készült felszerelést használnak. Ezentúl még a hozzáállást mondanám. Nyugat-Európában vagy például Lengyelországban a történelmi újrajátszók többsége jobban figyelembe veszi a tudomány eredményeit.
- S. V.: Járhat-e kéz a kézben a hagyományőrzés/történelmi újrajátszás és tudomány?
- B. Cs.: Természetesen, ahogy fenti válaszaimban is utaltam rá, mindenképpen járhat. Adhat támaszt a tudomány a történelmi újrajátszásnak, illetve ez visszafelé is igaz lehet. Az utóbbira példák azok a hangok, amelyeket én manapság egyre gyakrabban hallok, hogy tudományos háttérrel nem rendelkező újrajátszók teszik szóvá egyes tudományosnak beállított ismeretterjesztő produkciók hitelességével kapcsolatos problémákat. Szerintem ez nagyon fontos, és megmutatja, hogy miért jó, ha kéz a kézben jár ez a két terület.
- B. M.: Azt hiszem, ezt a kérdést részleteiben már megválaszoltam. Nem hogy járhat, hanem járnia kell! Meggyőződésem, hogy a jövő az olyan kutatócsoportoké, amelyek tagjai a maguk területén kreatív alkotók jó kommunikációs készségekkel. Egy ilyen csapat képes új források feltárására és bevonására, bátran vág neki az interdiszciplináris fehér foltok feltérképezésének. Úgy látom, hogy az európai tematikus pályázatok is ezt az irányt vetítik előre.
- S. B.: Járhat. Jó lenne, ha még jobban kéz a kézben járna. Sőt, valójában össze is kéne kötni a kettőt.